

KRÓNIKA

EMLÉKEZÉS UNGER MÁTYÁS „TANÁR ÚRRA”

(Lébény, 1921. január 30. – Helsinki, 1985. november 5.)

Három évtizede 1985. november 25-én a rákoskeresztúri temetőben az egykori tanítvány, majd kolléga, Kalmár János a következőkkel búcsúzott Unger Tanár Úrtól: „... egyaránt tisztelték mindazok, akik félték, s akik rajongtak érte. Mert legnehezebben megtanulható leckeként élete példáját adta föl valamennyiünknek”.

A búcsú szavai igencsak találóak. Unger Mátyás, a Tanár Úr, talán nem csupán diákjainak, hanem mindazoknak, akik munkatársai lehettek, kapcsolatba kerültek vele, egész életében és egész életével példát mutatott és ezt a példát szavakkal és személyiségének sugárzásával követendő követelményként fogalmazta meg. A búcsú szavai igazak azért is, mert ez a példa csak komoly erőfeszítések árán követhető, a legnehezebben megtanulható lecke. Unger Mátyás életéről, élete példájáról lehet és kell is szólni az adatok lexikoncikkbe illő felsorolásával. A felsorolás tényszerűen mutatja azokat az állomásokat, amelyek követhetővé teszik élete eseményeit, annak folyamatát. A folyamatot, a változás egyes állomásait jelző adatoknál – amelyek önmagukban is figyelmeztetőek és követésre készítőek – fontosabbak azonban azok, az egyéniségének szilárd és az elkötelezettségéből fakadó jellemzői, amelyek a leckét valóban a legnehezebben megtanulható leckévé teszik.

Unger Mátyás 1921. január 30-án született a Moson vármegyei Lébény községben, paraszti családban. Iskolai tanulmányait a lébényi, részben osztott elemi iskolában kezdte. Kitűnő eredményeit látva ígéretet kapott arra, hogy a híres soproni líceumban tanulhat tovább. A gazdasági válság tönkremenéssel fenyegető hatására azonban a család a taníttatás terheit nem tudta vállalni. Tanítója, a lébényi evangélikus lelkész rábeszélésére végül a győri polgári iskola bejáró diákja lett. Vonatozva, naponként tíz kilométert gyalogolva végezte el a polgárit, majd szinte szülei akarata ellenére sikerült a soproni evangélikus tanítóképzőbe felvételt nyernie.

A soproni tanítóképzőben töltött évek, a képző szellemisége, pedagógiai légköre egész életére döntő, meghatározó hatást gyakoroltak. Tanulmányait szorgalommal végezve, a nyári szüneteket otthon, a lébényi családi gazdaságban munkával töltve, 1940-ben kitűnő eredménnyel nyerte el tanítói oklevelét.

1940 őszén a tanítóképző ajánlására vették fel óraadónak Csepelen, a Weiss Manfred Acél- és Fémművek Részvénytársaság gyári tanonciskolájába, ahol 1941-ben kinevezték főhivatású tanítónak.

Tanítói működését a II. világháború szakította meg. 1942-ben tényleges katonai szolgálatra hívták be a jászberényi harckocsizó ezredhez. 1943/1944-ben tartalékos tiszti iskolát végzett, amelyet hadapród őrmesterként fejezett be.

A háború utolsó hónapjaiban ő is nyugat felé vonult egységével, majd az ausztriai Steyerben hadifogságba esett és 1945-től 1947-ig Szovjet-Örményországban, a Jereván melletti 7115/1. számú tábor foglya volt. 1947 augusztusában visszahelyezték csepeli állásába, ahol a megújult iskolában a következő év őszén igazgató lett. A háromezer szakmunkást képző iskola szervezését, pedagógiai irányítását végezte, emellett tanított is. 1950-ben, a Munkaerő-tartalékok Hivatala (MTH) átszervezte a hazai szakoktatást és átvette a Rákosi (Csepel) Művek üzemi iskoláját. Ezt követően az ipari tanulók képzésével kapcsolatos elvi nézetkülönbségek miatt az iskola vezetéséről lemondatták és visszahelyezték tanári beosztásba.

1948-ban régi vágya teljesült, amikor sikeres felvételi után beiratkozhatott rendes hallgatónak a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara esti tagozatára, magyar és történelem szakra. Tanulmányai lezárásaként 1952-ben kitűnő minősítéssel kapott középiskolai tanári diplomát.

1952 tavaszán az Eötvös Loránd Tudományegyetemre hívták oktatónak. 1955 nyaráig tanársegédként a magyar történelem 1526–1849 közötti szakaszáról szakszemináriumokat, majd előadásokat tartott a Bölcsészettudományi, illetve az abból kiváló Történettudományi Kar Középkori Magyar Történeti Tanszékén. Érdeklődése kiterjedt a reformkor kérdéseire is, több szaktudományos dolgozatot írt erről a korszakról.

Közvetlen kollégái mellett a Kar vezetői is elismerték munkáját, hallgatói szeretettel vették körül. Ennek ellenére az egyetemi „káderfejlesztés” terveibe mind kevésbé illett személye. Még 1947-ben, a csepeli ipari tanuló iskolában lett az SzDP tagja, s az egyesülés után automatikusan MDP-tag. 1953-ban azonban kizárták a pártból, a család tagjait és őt magát is kuláknak minősítették. A „jobboldali elhajlásról” hozott 1955. évi márciusi párthatározat nyomán elmozdították egyetemi állásából és áthelyezték középiskolai tanárnak a Fáy András Gimnáziumba, ahol 1955 és 1957 között a történelem mellett magyar irodalmat is tanított, és osztályfőnöke lett az egyik osztálynak. Ezt a „kedvenc osztályát” három éven át még akkor is tanította, majd le is érettségiztette, amikor már új munkahelyre, a Tankönyvkiadóba került.

Unger Mátyás már középiskolai tanári tevékenysége mellett is több tankönyvet írt és több tankönyvpályázatot nyert meg. Ezért 1957-ben a Tankönyvkiadóba hívták, felelős szerkesztőnek, ahol 1963-ig dolgozott. Az ebben a hat évben kifejtett és önéletrajzaiban fél mondatban jelzett „kiterjedt tankönyvírói és szakdidaktikai munkásság” részletei rendkívüli szorgalmáról, munkabírásáról, kitartásáról és a történelemtanítás jobbítása iránti elkötelezettségéről tanúskodnak. Alapelvnek tekintette és egyben a korábbiakhoz képest újításként vezette be a tankönyvek leíró szövegeihez kapcsolódó történeti források tanórai és otthoni feldolgozását. Ennek a feladatnak megoldásához olvasókönyvek, forrásgyűjtemények közreadásával járult hozzá. Az új módszerek alkalmazását tanári segédkönyvek publikálásával könnyítette. A Tankönyvkiadóban töltött hat éve alatt az ipari tanulók részére (I., II. osztály) írt kiegészítő és kísérleti tankönyvek mellett ugyanennek a korosztálynak történelmi olvasókönyvet és a tanárok részére segédkönyvet tett közzé. A technikumokban tanulók részére az

I–III. osztályos tankönyvek megírására, a korábbiak átdolgozására vállalkozott. 1957-ben jelent meg III. osztályos gimnáziumi tankönyve, amelyet a gyakorló tanárok elismerése mellett a tudományos körök is figyelemre méltattak. Szabolcs Ottó — hosszú éveken át volt kollégája és barátja — az „első, marandó” és mintául szolgáló tankönyvként értékelte. A tankönyvhöz 1958-ban, a forrásfeldolgozó órák munkáját segítő, új történelempedagógiai műfajt képviselő tanári segédkönyve is megjelent. Ugyanebben az évben adták közre tankönyvét a nemzetiségi iskolák részére szlovák, német, román és szerb-horvát nyelven, majd 1962-ben és 1963-ban átdolgozott kiadásai is megjelentek. Unger Mátyás a tankönyvekkel, a forrásfeldolgozással kapcsolatos tapasztalatairól, az új módszerek elméleti kérdéseiről, bevezetésük gyakorlati lehetőségeiről a *Köznevelés*, a *Történelemtanítás*, és a *Századok* című folyóiratokban publikált rendszeresen.

Ugyancsak a történelemtanítás jobbá tételét, megújítását, a középiskolai történelemtanítás és a történettudomány kapcsolatának megteremtését, majd szorosabbra fűzését tűzte ki céljául, amikor 1962-ben a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozatának elnöke lett. A tisztséget 1985-ig, haláláig töltötte be.

Az MTT Tanári Tagozata elnökeként kezdeményezte az 1967. évi Országos Történelemtanítási Konferenciát. 1969-ben a budapesti és debreceni III. Nemzetközi Történelemtanítási Szimpózium egyik főrendezője volt.

Az MTT Tanári Tagozata elnökeként az Országos Pedagógiai Intézettel együttműködve egyik szervezője és aktív munkatársa volt az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyeknek.

1963-ban visszahívták az ELTE BTK Középkori Magyar Történelmi Tanszékére, ahol 1969-ig adjunktusi, 1969 és 1984 között docensi, majd 1984-től 1985-ben bekövetkezett haláláig egyetemi tanári besorolásban dolgozott.

Az egyetemre történő visszatérését követően a 16–18. századi magyar történelem kérdésköréből hirdetett főkéllégiumot. Előadásain a magyar társadalomtörténettel, a török elleni küzdelmekkel, a Habsburg Birodalom és a magyar rendiség viszonyával foglalkozott, szemináriumain a korszak gazdaság- és társadalomtörténete mellett a hadtörténet kérdéseit dolgozta fel hallgatóival. Több féléves szakkollégiumán — az akkor igencsak kényes kérdésnek számító — Erdély történetét tűzte ki feldolgozás tárgyául. A végzés előtt álló hallgatóknak hirdette meg a történelmi források középiskolai felhasználásával foglalkozó két féléves speciális kollégiumát. A nappali tagozaton tartott órái mellett rendszeres oktatója volt az esti, a kiegészítő tagozaton tanulóknak is, és kezdettől fogva, szervezőként és előadóként is részt vett a középiskolai tanárok egyetemi továbbképzésében. Rendszeresen közreműködött a Fővárosi Pedagógiai Intézet továbbképzéseinek tudományos programjában is.

1972-ben védte meg kandidátusi értekezését, mely *A történelmi tudat alakulása középiskolai történelemtankönyveinkben a századfordulótól a felszabadulásig* címmel két kiadásban is megjelent.

Egyetemi oktatómunkája mellett éveken át titkára volt az ELTE Bölcsészettudományi Kara Módszertani Bizottságának, az Oktatási Minisztérium Történelem Szakbizottságának, a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségi Közoktatási

Bizottsága Társadalomtudományi Albizottságának. Valamennyi bizottsági tag-ságát, titkári, elnöki tiszttét nem csupán tisztségként tekintette. A megbízások-ban mindig a megoldandó és az aktív közreműködést kívánó tevékenységet lát-ta, a vállalt és reáharuló feladatokat mindig maradéktalanul megoldotta.

1978-ban az ELTE Bölcsészettudományi Karának oktatási dékán-helyet-tese lett. Hat éven át viselt tisztségében — többek között — az egyetemi tanter-vi reform megszervezése, a kiegészítő szakos képzés hatékonyabbá tétele, a fel-vételi rendszer és a kari oktatás összehangolása mellett naponta foglalkozott a hozzáforduló hallgatók egyéni kérdéseivel, tanulmányi gondjaik megoldásával. Mindezek mellett, Elekes Lajos professzor hosszas betegsége idején, majd halála után, 1982/1983-ban a Középkori Magyar Történelmi Tanszék vezetője volt. 1983 szeptemberétől a Történelmi Szakmódszertani Tanszéki Szakcsoport ve-zetésével is megbízták.

Dékán-helyettesként is folytatta azt, az 1960-as évek elején megkezdett munkáját, amelynek a külföldi tankönyvekben megjelenő Magyarország-kép szükséges korrigálása, illetve az egyeztetésben résztvevő országok történelmé-nek tankönyveinkben szereplő vizsgálata és közös megállapodás alapján törté-nő korrekciója volt a célja. A tankönyvkiadókban folytatott megbeszélései nyomán és a nemzetközi tankönyvbizottságok szakértőjeként, vezetőjeként több alkalommal nyílt lehetősége arra, hogy tárgyaljon az egykori Német Demokra-tikus Köztársaság, Csehszlovákia, Lengyelország és Ausztria szakdelegációinak tagjaival. Közülük többekkel éveken át tartó barátságot alakított ki. Előkészítő munkálatokat végzett a román–magyar és a holland–magyar bilaterális tan-könyvi tárgyalások lebonyolításához. A tankönyvek mellett az azokhoz kapcsolódó történelmi atlaszok vonatkozó lapjait is elemezte. 1976-ban az UNESCO szakértői tanácskozásán képviselte Magyarországot. 1985-ben utolsó útja al-kalmával, már súlyos betegen, Helsinkibe utazott. Itt az általa vezetett delegá-ciónak a finn–magyar tankönyvegyeztetés munkálatainak előkészítése volt a feladata. A Helsinki Magyar Intézettől kapott felkérésre *A török hódítás és ha-tása Magyarország történetére* címmel készült előadásra. A tárgyalások meg-kezdése előtt, az előadás megtartására indulva, „kötelességteljesítés közben” érte a halál.

1959-ben az Oktatásügy Kiváló Dolgozója elismerést kapta, majd 1975 de-cemberében a „Szocialista Kultúráért” kitüntetéssel ismerték el munkáját, és 1978 júniusában a Kiváló Munkáért kitüntető jelvényt kapta meg. Már halála után, 1986 áprilisában tüntette ki Molnár Erik emlékéremmel „kiemelkedő tu-dományos és közéleti tevékenységéért” a Magyar Történelmi Társulat. A Tanár Úr nevét 1990-től a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány „Unger Mátyás” szakalapítványa őrizte. Az Alapítványt Glatz Ferenc akkori művelődési miniszter hívta életre. 2011-ben kormányhatározattal az Alapítványt megszü-nítették és a következő évben az új célokkal újjászervezett Pro Renovanda Cul-tura Hungariae pályázati kiírásaiban a korábbi, „Unger Mátyás” szakalapít-vány már nem szerepelt.

1977 augusztusában a 700 éves Sopron ünnepségei keretében ugyancsak részben ő szervezte a képzősök programját, találkozóját. Ebből az alkalomból

kapta a 700 éves Sopron emlékplakettjét. 1983-ban a 125 éves tanítóképző ünnepein emlékbeszédben idézte fel az intézet és a képzés múltját. 1976-tól haláláig tevékeny tagja volt a Soproni Öregdiákok Baráti Körének, a Sopronban élő öregdiákok által alapított Péterfy Sándor Baráti Kör pedig 1977 októberében tiszteletbeli tagjává választotta.

Egész életében hű maradt ahhoz a normához, amelyet a soproni tanítóképzőben kapott. Legjobb tehetsége szerint tanított, nevelt, annyit nyújtott mindig, amennyit csak tudott és elkötelezett tanárként, munkája arányában, lelkiismerete szerint a követelmények mércéjét magasra tette.

Bak Borbála

CONTENTS

STUDIES – *Ádám Anderle*: On the Rajk Trial’s Antecedents in Spain – *Mária Palasik*: The Political Background and Practical Management of Relocations from Budapest 1951–1953. „It is Nonsensical that Thousands of the most Determined Supporters of the Old Regime Should Inhabit the Most Important Part of the City ...” – *Dávid Kiss*: The Last Months of the Workmen’s Guard – ARTICLES – *Orsolya Völgyesi*: Survival or Renewal? Chaplain Ferenc Himfy and the Organisations of the Catholic Lower Clergy at the Turn of the 1940s and 1950s – *András Keresztes*: „Through Glass...” The Collaboration of Töhötöm Nagy with the State Security Service – DOCUMENTS – *Lajos Gecsényi*: Emigration at Crossroads. On the Prehistory of the Hungarian National Committee – OBSERVER – *Viktor Karády*: Social Policy and Jewish Wealth in the Horthy Period to the Shoah. A Propos the Book of Krisztián Ungváry. – ATELIER – *Virág Rab*: The Role of Gerard Vissering and his Network in the Revival of the European Economy (1919–1925) – DEBATE – *József Ö. Kovács*: The Suppression of Peasant Society in the Communist Regime. Remarks and Questions about the Emergence of a “Book Review” of Modern History – HISTORICAL LITERATURE

Kiadó: Magyar Történelmi Társulat
1014 Budapest, I. Úri u. 53.
Nyomdai előkészítés: Paulus-Publishing Bt.
1028 Budapest, Községház utca 37.
Nyomás, kötészet: Krónikás Bt. Biatorbágy
F.v.: Horváthné Nagy Erzsébet
HU ISSN 0039–8098

Következő számunk tartalmából

Erős Vilmos: A második „száműzött Rákóczi” vita. Szekfű Gyula „Bethlen Gábor” című művének fogadtatása az 1920-as és 1930-as évek fordulóján

Pásztory Levente: A „Kreuger birodalom” Magyarországon. A magyarországi svéd gyufamonopólium

Pritz Pál: Hory András varsói évei

E számunk munkatársai

Anderle Ádám az MTA doktora, tanszékvezető egyetemi tanár (Szegedi Tudományegyetem) – *Gecsényi Lajos* kandidátus, c. egyetemi tanár (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest) – *Honvári János* kandidátus, egyetemi docens (Széchenyi István Egyetem, Győr) – *Karády Viktor* kutatási igazgató, emeritus egyetemi tanár (Középeurópai Egyetem, Történelem Tanszék, Budapest) – *Keresztes András* nyugdíjas (Budapest) – *Kiss Dávid* PhD, tudományos munkatárs (Veritas Történetkutató Intézet, Budapest) – *Kovács Nándor Erik* PhD, egyetemi adjunktus (ELTE BTK Orientalisztikai Intézet, Török Fil. Tsz.) – *Magyarics Tamás* PhD, tanár (Budapest) – *Majoros István* az MTA doktora, professzor emeritus (ELTE BTK, Budapest) – *Ö. Kovács József* az MTA doktora, tudományos tanácsadó, Vidéktörténeti témacsoport (Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutató Intézet, Történettudományi Intézet) – *Palasik Mária* kandidátus, osztályvezető (Állambiztosági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – *Rab Virág* PhD, egyetemi adjunktus (Pécsi Tudományegyetem) – *Ugrai János* PhD, egyetemi adjunktus (Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar) – *Varga Sándor* kandidátus, nyugdíjas (Pozsony, Szlovákia) – *Völgyesi Orsolya* PhD, tudományos főmunkatárs, Újkori témacsoport (MTA BTK, TTI, Budapest)

Számunk szerzői hozzájárulnak ahhoz, hogy a Századok szerkesztősége írásaikat DVD-n és a folyóirat internetes adatbázisában megjelentesse.